

20 שנה

למותו של יופ וסטרויל

אנו מביאים בזה קטעי־שיחות לזכרו של יופ וחבריו, שהופיעו בשנת 1946 בעתון „החלוץ“ בהולנד. (בשפה הגרמנית).

י. (על יופ וסטרויל)

כשאנו נזכרים ביופ שוב מקבלים מושגים כגון „אידיאל“, את מובנם המקורי, הטהור.

אדם המתייצב לימינה של קבוצת בני־אדם במאבק כמעט חסר־שחר מול אויב עצום ורב, אשר גזר כליון מוחלט על קבוצה זאת, הרי שהוא מונע ע"י אידיאל אמיתי.

היה ליופ משהו מעבר לתכונות הרגילות של אדם. היתה לו מטרה שהעלתה אותו משכמו ומעלה והיה לו כוח רצון שדחפהו למאבק נגד מדכאי כל החירויות האנושיות. אהבת החרות והאדם, האמונה בטוב שבו, הם שהביאוהו אלינו. לא האהדה ליהודים הניעתו לסכן את נפשו, אלא חוש־הצדק שנפגע, האלימות שבדכויו בני־אדם הם שגרמו לכך — ומכאן האושר לראותו בתוכנו. איש הבו לכל דוגמטיות ואלימות, יכול לא היה לעמוד מנגד, בשעה שמתעללים במיעוט חסר־מגן. ואכן, הוא לא עמד מנגד, בכל כוחו עמל ואף יצר

במו ידיו את הכלים לעבודה במחתרת. הוא שבא מן „החוק“ נהיה למרכז פעולתנו. הוא שבעצם לא היה שייך אלינו, היה לנו מופת והעניק לנו את הכוח להתנגדות.

ניטיב אולי לתאר את אישיותו מתוך עובדות מספר שנמסרו עליו.

יופ היה מנהל של בית־הספר „מונטסוריי“, משרה שהעסיקה אותו רוב שעות היום. בגמר השעורים החלה מחציתו השניה של יום־עבודתו. היה ממחר לפגישות וישיבות עם אנשי המחתרת, לעתים עוד טרם בא אוכל לפיו.

והרי מצלצל הדבר כמו סיפור בלשי: האיש שזה עתה ישב ליד שולחן־הכתיבה בחדר המנהל או עמד בכיתה בפני הצעירים, נראהו עם דמדומים בחבורת חלוצים כשהוא גונב את הגבול ההולנדי־בלגי. וכמה חברים הברית הוא בזו הדרך! בכל המצבים שמר על שלווה רוחו. לא דבריו ואפילו לא מעשיו אלא בראש וראשונה אישיותו היא שהשפיעה כה חזק עלינו, רכשה אימונו. יופ הקשיב לכל אחד, הבין הכל, תמיד היה מעודד ומטכס עצה.

ולאחרי מאסר אשתו, כשילדיו מוסתרים — ממש כילדים יהודיים — והוא עצמו נרדף על־ידי המשטרה — מי עוד מלבד יופ היה ממשיך לעבוד במחתרת? ומהי לגביו, המחנך, משמעות היותו

על המקצוע, ומה חש בהציצו מרחוק מעבר לבנין בית-הספר או בעוברו מחופש זקן ומשקפיים ליד ביתו מבלי יכולת לעבור את הסף?

יופ שנטל על עצמו את חיי המחתרת מתוך רצונו הוא, נהפך לחסר מולדת — ממש כמונו. ובכל זאת, לידי שנאה עיוורת לא הגיע — כפי שקרה לרבים משלנו. ציערתו רק חולשת הבריות, שנתפתו למעשי אלימות.

סמוך למאסרם של חברים ליד הגבול ההולנדי-בלגי, חצה יופ את צרפת לכל אורכה, כדי ליטול פרידה מחברים שהתכוננו לעבור לספרד. בשלוחות הפירנאיים ניצב בביקתה מטה-לנפול מול 23 חברים, ומעט המלים שהשמיע היו לנו לחויה.

„בעוד ימים ספורים תזכו לשחרור. עוד מעט ורגלכם תדרוך על אדמה חפשיה ותוכלו למלא אחרי יעודכם לבנות את פלשתינה, ליצור מולדת לכל יהודי בעולם. מאחל אני לכל אחד מכם הצלחה רבה במלוי משימה זו. אך אל תשכחו את הבחורים שהודות להם הנכם זוכים לצאת לחופש, את אלה שנתנו את מלא כוחם ואת אלה שמסרו את חייהם, על מנת שאתם תגיעו אל המטרה. בנו שם את ארצכם והמשיכו את פועלם ברוחם. זכרו את שושו ואת האנימן ואת כל האחרים שהקריבו עצמם למענכם. זכרו את הצער הגדול שבעולם ובנו את פלשתינה כך שלא תהיינה עוד מלחמות בעתיד אלא עבודה ולחם לכל. הנני מאחל לכם מעבר מוצלח אל החופש, חיים חופשיים ומאושרים.”

ליופ היה רק חבר אחד — שושו. את שני אלה קשרו זה לזה מוגם המהפכני, כוח ויזמה בלתי גדלים.

ש. (שׁוֹשׁוֹ)

לראשונה פגשתי בחודש נובמבר במחנה הריכוז בוכנוולד, כאחד מחברי הכשרת-אלגוט, והוא אחד מאלה המהווים בתנאים הקשים הללו משען וסעד לחבריהם. ב־1939 ראיתי אצל איכר בהולנד כשהוא נאבק בכל מרצו כדי לעמוד בעבודה גופנית מפרכת — על אף מחלת האסטמה שלו. בינואר 1940 מגיע הוא אל כפר-העבודה „הורקדורף” (כפעיל בשטח התרבות וכעבור חודשים מספר נקרא הוא להיות מזכיר ה„החלוץ”). בתנופה המיוחדת לו מתמסר הוא לתפקידו החדש. זה עתה הובלו החברים מא”י למחנה עצורים וגורמים יהודיים ריאקציוניים סבורים היו כי שעת כושר היא לבעוט ב„החלוץ” משולל ההנהגה. אך חיש מהר הם נוכחו לדעת שאין לזלזל כלל במזכיר החדש הזה, בן ה־21, שכושר העבודה שלו הוא בלתי רגיל. לאחר מכן עובר הוא ללוסדרכט. ביזמתו המבורכת מחולל הוא שיפורים יסודיים בדמותו של המעון הזה מטעם עלית-הנוער. אך על אף עבודתו בלוסדרכט מוסיף ש. להיות הכוח המניע במרכז „החלוץ”.

לעת ערב יוצא הוא רכוב על אופניים לאמסטרדם (שהרי צריך לחסוך לאירגון את הוצאות הנסיעה) — מרחק 30 ק”מ. מתדיינים, מתיעצים, ולמחרת בבוקר בחזרה ללוסדרכט. ש. גדל עם תפקידו, מעריכים את יושרו וכעבור זמן לא רב רוכש הוא את אהדת הציבור הציוני ההולנדי. יוני 1942. מתחילים השילוחים של יהודי הולנד. בלבו של שושו בעל המוג המהפכני מתרקם הרעיון של התנגדות פעילה. יחד עם יופ חברו הלא-יהודי ועם ה. מניח הוא את היסוד לארגון המחתרת שלנו. בח’ אוגוסט עולה בידו הוא והעוזרים לו להסתיר 50 צעירים ממעון לוסדרכט אצל לא-יהודים. לארגן מחבוא ל־50 צעירים יהודיים חסרי כל למשך 3 ימים, הרי זהו מבצע כביר. הוא מרחיק-ראות דיו, כדי להבין שבכל ארץ הולנד אין מחבוא בטוח לאורך ימים.

ראשון חוצה הוא את הגבול, כדי לחפש דרכים להצלת חבריו. אחרי נדודים במשך חודשים בהולנד, בלגיה וצרפת חוזר הוא עם תכניות גדולות להולנד כשלרשותו קשרים מצוינים. אך הוא נתפס על-ידי הגסטאפו והם עומדים על זהותו. וכדי לא לבגוד בחבריו הוא מביא את עצמו קרבן. לא מקרה הוא שהיה זה דוקא שושו אשר הפיח בנו את הרצון להתנגדות. היה הוא מוכרח להיות זה שיעקור מלבנו את האדישות. נתקבל הרושם שזה מכבר התכונן לימי מאבק אלה, נגד אלימות ודיכוי. עוד בימים שכולנו שקועים היינו ביום הקטנות, היה הוא לוחם. מעולם לא הלך בדרך ההתנגדות הקלה. לכל אשר הגיע בשנות הכשרתו, אם כבוד תחילה ובהמשך הזמן למעון עלית הנוער, תמיד הטביע את חותמו על הסביבה. הכל הכירו בו איש בעל כושר הנהגה והשפעה חנוכית, ועל אף צעירותו, זכה גם להערכת חוגי הציונים בהולנד והופעתו שם יצרה לו מעמד לא מבוטל כלל וכלל. עם מנויו להנהלת המעון של עלית הנוער בלוסדרכט, נפתחו בפניו אפשרויות לגלוי מלוא יכולתו. פה נעמד בפני אתגרים שכאלו נוצרו בשבילו, כאן ניתן להשפיע, לחנך, להכין צעירים לקראת משימות, מתוך ידיעת כל הקושי הכרוך במימושן.

אף פעם לא הדגיש שושו את הבדל-הגיל המפריד בינו לבין הנערים. מן המעטים שלא הודקקו להדגיש סמכותם או מעמדם בצורה כלשהי. כחבר ולא כמורה הדריך את בני ה-16—17. כבוד ודרך-ארץ כלפיו רכש בזכות הדוגמה האישית שלו.

הוא, המורה, שימש לנערים דוגמה אישית בכך שהוא עצמו המשיך ללמוד, לכתוב רשימות לעלונים, להכין את פעולות התרבות בשעות הקטנות של הלילה — או בנוסעו פעמים מספר בשבוע לעת-ערב על אופניים לאמסטרדם ולמרות זאת מתייצב למחרת בבוקר לעבודה יחד עם השאר. בלילות היינו שומעים לעתים את השיעול הממושך המאיים כאילו להחניקו. חששנו שמחלתו הולכת ומחמירה ומן הדין שישאר ימים אחדים וישכב במיטה. אך למחרת שוב ראינו אותו בעבודה. לא חס על עצמו, תבע מעצמו הרבה. תחושת האחריות לגבי התפקיד — ומה רבה היא המלאכה — משכו אותו עוד ועוד עד כדי שכחה עצמית.

ראשון בינינו ראה שושו את גודל התפקיד ואימתו. הוא התכונן לקראתו והשעה מצאה אותו מוכן, כי היה אדם בעל כוח פנימי רב וחדור רוח מהפכנית. מפלצת השילוח לא מצאה אותו ואת חבריו חסרי-אונים. צריך להאבק, לא להכנע, לא לכוף גב בפני אויב איום ואכזר — לא להזרק ככלי אין חפץ בו אל תוך לוע ההשמדה.

ש. עבד, וכה הרבה היה לעשות! להביא את הילדים למקום מבטחים, לברר עם חברים אחרים אפשרויות של לחימה ובריחה, ליצור קשרים, לאסוף כסף, לארגן, להשיג תעודות מזויפות, לחפש שותפים. ש. עבד יחד עם ה. וכך קם הארגון שנטל על עצמו להחמיק צעירים יהודים מצפוני הגרמנים. שושו ויופ נפגשו בעבודת המחתרת — שני אישים שלעת ההשמדה נוצרו ביניהם קשרי ידידות. הודות לקשריו של י. עם חו"ל נתגלו דרכי בריחה לספרד. ש. חוצה את הולנד, בלגיה וצרפת, בעזרת תעודות מפותקות, שהן, בצירוף מראהו היהודי, מעמידות אותו בסכנה גדולה. אך אין זה מרתיעו. את הדרך לשווייץ ולספרד יש לגלות, ויהי מה, באשר שם בהולנד מחכים מאות חברים, ולכל יתר הדברים אין חשיבות. חיפש ומצא.

נמצאה הדרך להוצאת אנשים מאירופה הכבושה. עם זו הבשורה חזר, גדוש תכניות, מוכן לעבודה הגדולה של הברחת חברים לספרד באמצעות עזרת ארגון-המחתרת-היהודי בצרפת.

ש. יוצא פעם נוספת לדרום צרפת, לחדש קשרים, להסדיר פרטים טכניים. מנסיעה זו שוב לא חזר. לשוא ציפינו ליום בו יהיה שוב בינינו, שרוחו העשירה והסוערת תפיח בנו אומץ חדש. פתק עלוב, הודעה רשמית המועברת באמצעות ה"יודנראט" — זה היה הכל שהגיענו. במלים יבשות

ספורות נמסר, כי הוא אשר היה לנו הכל — חיים, חופש, ריעות, סמל של גדולה אנושית — איננו עוד.

האומנם איננו עוד, האומנם קבור הוא אישם במחוז בראבאנט? הוא נאסר והגסטאפו ניסתה בכל האמצעים שבידיה לסחוט ממנו את סודותיו, הוא ידע שהגניירות הרבים שהחזיק עמו, הם בעוכריו. הוא ידע מה צפוי לו מן האויב, מה עלול לקרות לחבריו. לא, שום איש מלבדו לא ייסחף למערבולת זאת. אף שם אחד לא הוציא מפיו. שושן חמק ממעניו עלידי מעשה אחרון, הגדול והעקבי שבחיו.

שושן הפך להיות לסמל — לא לצעירים ממנו בלבד, ששימש להם מורה — לכולנו היה מופת. בשומענו את המלה „חלוצ“ גגלה הוא לעינינו, כשמדברים אנו על חופש, מאבק — דמותו מרחפת מעלינו. בעקבותיו הלכנו בימי המאבק, מטרותיו היו למטרותינו, בהקרבת חיו העניק לנו את החופש. ש. היה הקרבן הראשון והגדול ביותר שלנו, וראשון התאבלנו עליו בין חברים נופלים. אך לא רק אנו, אנשי ה„חלוצ“ ההולנדי שיכלנו את חברנו הטוב ביותר. גם לארץ-ישראל אבד פועל ולוחם גדול. מי ישער מה יכול היה לפעול למען הארץ לו נשאר בחיים. למענו נלחם, למענו הקריב את עצמו, ואנו המעטים, ניצולי ההשמדה שהגענו ארצה לבנות ולהבנות, מחרבותיה העשונות של אירופה, נושאים עמנו את זכרו של שושן.

הבריחה דרך הרי הפירינאים

זה מזמן חתרנו לגלוי מעבר גבול לספרד. כאשר חידש ק. (קורט האנימן) את הקשר שאבד עם המחתרת היהודית בצרפת, נראו תכניותינו קרובות להגשמה. א. י. היתה תנועת ההתנגדות הציונית בצרפת. פעולתה הקיפה שירות פעיל ב„מאקי“ ביחידות מיוחדות וכן פעולות מחתרת שנוות. א. י. ארגנה שיירות לשווייץ ולספרד, תוך מתן חיפוי צבאי עלידי אנשיה. הכספים באו בחלקם הגדול מא„י. כל המשתתפים בשיירה היו חייבים בשבועת אמונים לישוב היהודי בארץ-ישראל.

מתוך יומן חברינו שחצו את הפירינאים בתחילת מאי 1944

יום ד' 3 במאי: מצוידים בתעודות נסיעה מזויפות של הצבא הגרמני נוסעים אנו מטולוז לבוסנס. חברות מלוות אותנו אל תוך היער. בחצות מגיעים אל מקום הריכוז ופוגשים את החלק השני של קבוצתנו.

יום ה' 4 במאי: אחרי מנוחה קצרה מופיעים 2 מדריכים מזוינים במקלעים. גם לאחדים מבין חברינו יש נשק.

כעבור צעידה מאומצת במשך 4 שעות מגיעים אנו אל ביקתה קטנה במערה-היער. החלק השני של הקבוצה חונה בקרבת מקום. ממתינים עד שמחשיך באשר אין לעבור את הגיזרה שלפנינו לאור היום. מסתבר, שכמות המזון לא תספיק לשלושת ימי הבריחה המתוכננים. אוספים את הכל ומחלקים מחדש, מנה שווה לכל נפש. שני חלקי הקבוצה מתלכדים ובראשם שני המדריכים ובלילה צועדים דרך יערות הפירינאים. הקבוצה מונה 60 איש ורק חלקם הם חברינו מצרפת והולנד. על סף הכניסה לאזור המסוכן, גואם קצרות אחד המדריכים. הוא תובע משמעת קפדנית, כאשר יורים עלינו יש להשיב אש. את מקום התורפה עתידה להוות חציית כביש רחב שבשמירת משטרת-גבול גרמנית.

יהודים מאנשי המחתרת ההולנדית

יהודיה שהשתתפה כלוחמת במחתרת בהולנד. היא פעלה במסגרת הארגון המחתרתי C.S.VI הוצאה להורג ע"י הגרמנים.

גרטרודה ואן ליר

כחן

קצין במחתרת ההולנדית. עמד בראש שתי קבוצות שהיו ברובן מורכבות לוחמים יהודים. הוצא להורג בידי הגרמנים.

גררד באדריאן

יהודי יוצא גרמניה שפעל במחתרת בהולנד. השתתף בכמה וכמה פעולות כשהתחפש לאיש ס"ד וס"ס. פלש למחנות הנאצים להצלת אסירים ולהשגת נשק. בשעה שבאו לאוסרו, כתוצאה מהלשנה. התנגד והפיל חללים גרמנים, עד שנפצע פיצעי־מוות.

פגה העיפות, העצבים מתוחים, חוצים יערות, עוברים ליד כפר-גבול זעירים, מדלגים על תעלות, גדרות, שדות פתוחים. עיני כולם מופנות אל המדריכים שעליהם לאותות במקרה שהעניינים לא יהיו כשורה.

יום ו' 5 במאי: מפעם לפעם בודקים המדריכים את השטח, באיטיות רבה מתקרבים אנו אל הכביש. נושאי הנשק תופסים עמדה לצד שמאל וימין. אנו חוצים במהירות את הכביש, וכעבור שעה קלה מוחלף מדריך המאקי עלידי מדריך הרים. עליה בשביל תלול, קפיצה מעל נחלים. הנוף משתנה. במקום עצים מופיעים שיחים ושדות טרשים. לקראת בוקר מגיעים לעמדה צבאית נטושה. במעבר הקודם נהרג כאן מדריך עלידי הגרמנים. עמידת דום קצרה לזכרו. במרחק מה, אחרי סיבוב חד של הדרך ניצבים אנו פתאום בפני גוש סלעים אדיר. לובן מסנוור של שדות-שלג בשמש. רושם כביר ומטיל אימה. מעבר להרים אלה רומזת לנו ספרד. אם כן, נעפילה! המעבר הוא שביל צר בגובה של 1500 מטר. לרגלינו משתפלת בקעה לצד צרפת ולפנינו מתנוססים הרים לגובה של 3000 מטר. מנוחה של שעותיים ושוב הליכה עד לשעה 3 אחה"צ במעלה תלול והפסקות קצרות למנוחה. שורה עורפית ארוכה דרך שדות שלג בחולצות פתוחות, חם לנו. כשעושים הפסקה, מחכים רבע שעה עד אשר מגיע האחרון. מצב הרוח טוב הוא. חופשיים אנו, והרי המדריכים מבטיחים שכעבור יממה נגיע אל המטרה... ליד סוכת הרים, נערכת חגיה של שעותיים, אך זמן לא רב לאחר ששוב יוצאים לדרך עולה ערפל סמיך ומאלצנו לחזור על עקבינו ולשהות בסוכה עד הבוקר. אנו שופתים במי-שלג את עלי הסה האחרונים ומחממים מעט את אברינו הקפואים. דברי-אוכל כמעט ולא נותרו.

שבת 6 במאי: היציאה לקראת שעה 4 בבוקר. הערפל התפור. האויר הוא קר ולח. גשם ושלג יורדים לסירוגין. לקראת שעה 10 מגיעים לצריף שני, ומכאן יראה לנו המדריך את המשך הדרך. שעות מועטות בלבד ונהיה בספרד.

המדריכים ממהרים לשוב לביתם. לאחר שהסבירו לשני חברים את הדרך, נוטלים הם פרידה מאתנו. על אף עייפות, קור ורעב — מצב הרוח הוא מרומם. עברנו את ההר וכבר שורפים את התעודות המזויפות.

שוב מתחלקים לשתי קבוצות. אנו תרים אחרי מי-הרים כדי לגלות לפי כיוון הזרימה את הדרך לספרד. יורדים בעקבות נחל אחד. משתרעת לפנינו שממה גמורה, גושי סלע ענקיים חוסמים את הדרך. גם אחרי טיפוס הרים מאומץ במשך שעות, אין שינוי בנוף, העמק גם הוא אינו מוביל דרומה כפי שציפינו. טעינו בדרך! לעולם לא יביאנו ערוץ אימתני זה אל קרבת בני אדם. דמדומים, מאוחר מכדי לחזור לנקודה שממנה יצאנו. לא נותר לנו אלא ללון בין גושי הסלעים.

יום א' 7 במאי: מחסה לא מצאנו. מאמצינו להבעיר קצת אש הושמו לאל על-ידי הגשם. צפופים ודהוקים זה לזה, תוך ניס-לא-נים ועל קיבה ריקה, בילינו את הלילה כשהמייתם המחרידה של נחלי ההרים מכה על אוזנינו. רבים רטובים עד לעצמות, מקבלים חום, ורק התוחלת שמחר נמצא לבטח את הדרך, עדיין מחזיקה את האנשים על רגליהם. בשעה 7 בבוקר חוזרים שני חברים שיצאו לתור את הסביבה. מרחוק הבחינו בעמודי הגבול. מאושרים מידיעה זו יוצאים לדרך. והנה שיירה במרחק קילומטרים אחדים — מסתבר שגם החלק השני תעה בדרך. חוזרים צעד, צעד, בוססים בשלג עמוק או מטפסים על מדוונים קרחים. לא הרחק מאתנו מפלי-שלג וגושי סלע מדרדרים אלי תהום. האנשים תשושי כוח, ומזג-האויר הגרוע מוסיף את שלו. הולכת ומתארכת השרשרת העורפית. שוב עלינו לגובה של 3000 מטר. חבר אחד מהקבוצה הראשונה מעד ונפל תהומה. חבר שני יורד אחריו ובעמל רב מחלץ הוא את הפצוע קשה.

הגענו אל עמודי הגבול. אך גם עתה עוד לא נראה העמק המוביל דרומה אל ספרד. שעת צהריים. צמאון, רעב, חולשה מביאים את האנשים אל סף היאוש. אך הלאה, הלאה — אין ברירה!

אנו עוברים ליד מדרון תלול, זרוע אבנים, חציו מושלג, חציו קרח. בשארית הכוחות מסתערים אנו ומטפסים על מדרון זה תוך תקווה לגלות שם למעלה את הדרך המיוחלת. בדרך נס אין פצועים. אך גדולה היא האכזבה. גם מכאן לא נראה שום מוצא. ועוד עולים — בערוב יום. רבים אינם מסוגלים עוד להמשיך. נחים. מחליטים לא להמשיך עוד בחיפושים אחרי הדרך אלא ללכת לפי המצפן דרומה. שוב מתהווה ערפל ואין להמשיך. צריף המתגלה במרחק־מה משמש לנו מחסה לילה. 60 איש מצטופפים בצריף המיועד ל־20. רבים החולים והקודחים. מתרופפת המשמעת ומתערערים היחסים. ליל בלהות.

יום שני, 8 במאי: השכם בבוקר יצאו 6 חברים לדרך, תוך מאמץ נואש להזעיק עזרה. על אף אזהרותינו מצטרף אליהם אחד מהצעירים ביותר בינינו. מחכים. מִי־שלג עם מעט סוכר משמשים לנו מזון. עורנו מצהיב, הפנים מצומקות. חולף היום. גשם מוסיף לרדת. איש קשיש אחד חש ברע. שומעים קריאות, אנו עונים — אין תשובה.

יום ג', 9 במאי: בבוקר מתארגנת קבוצה המחליטה על אחריותה היא לצאת ולחפש את הדרך. אינם מוכנים לשהות עוד במקום אימים זה. רובם מצטרפים. 20 חברים חולים ותשושים נשארים. הם נדונים לכליון אם לא תגיע עזרה. אנו יוצאים בשעה 11. האיש הקשיש גוסס. שמש מזדקרת קצת מבין העננים. עוד זמן רב רואים את האנשים שהשאירו מאחורינו כשהם מנופפים בידיהם. ושוב עולים, באיטיות רבה, זה 5 ימים לא אכלנו, פרט לשלג עם קצת סוכר. אחרי כל כבדת דרך נאלצים להפסיק ולפוש מעט. אך, יחסית, מצב הרוח אינו רע כלל, כמעט עליז. תחילה הולכים בעקבות אלה שקדמו לנו ביום שני בבוקר. כשמטשטשים העיקבות, ממשיכים על פי המצפן. כעבור 3 שעות מגיעים אל מורד. האם כאן נגלה את מבואות העמק המוביל לספרד? יורדים עקב בצד אגודל בשלג עמוק. כשמגיעים אל מישור, נחים וממשיכים לרדת. כנראה שזוהי הדרך באשר ההרים מתחילים לסגת אחורה וכעת נראה גם עץ אחד בודד, סימן חיים ראשון אחרי נדידה במשך 8 ימים בהרי הפירינאים במדבר שלג וסלעים. חתימת ירק זו נוסכת בנו כוח, רוצים היינו לרדת חיש מהר, אך הרגליים חלשות מלשאת. מתקרבים אל יער. סוף סוף מי שתיה, קצת פרחים וצריף רעוע. לקראת ערב מתקרבים אל כפר ספרדי מוגרי. רועה־צאן מקביל את פנינו אכזרי מסביר־פנים, מקבלים אותנו לבתיהם ומגישים יין, אוכל חם, מיטה. ניצלנו...

בשעה זאת נחלצו כבר ששת „המרגלים" שיצאו לפנינו, לעזרת החברים שהשאירו מאחורינו וכעבור 24 שעות חזרו אתם למונגרי. הששה דיווחו: איזו ניתק מהקבוצה ואבד. מאוחר יותר מצאוהו פצוע קשה בין הסלעים. לא היה במצב שאפשר להובילו ונבצר מהם להגיש לו עזרה. גם נסיון לגייס עזרה מצד האיכרים נכשל, באשר נתגלו כבר חיילים גרמניים בסביבה. הציעו כסף, שעונים — ללא הועיל.

הצעידה מעבר לפירינאים היתה כבדת דרכנו האחרונה אל החירות. בדרך הארוכה מהולנד לספרד נפלו קרבנות במקומות שונים. כ־80 חברים הצילו את חייהם. רבים מחכים עדיין בהולנד ליום שחרורם. מעודדים מכוח הרצון והדוגמה הלוחמת של אלה שנפלו במלחמה זאת, נטלו את גורלם בידם הם.

העתים הטביעו עלינו את חותמם. אחרי צפיה של שנים מתחילים אנו סוף סוף לחיות את חיינו. אנו. בבנין ארצנו עלינו להצדיק את הקרבנות שהובאו למעננו.

parts of Poland, Czechoslovakia and Austria. At any rate, we should not make any connection between this uprising and the opposition movements in the occupied countries or even that in Fascist Italy.

An Unknown Document about the Pogroms in Constantine by Joseph Ariel

About 30 years ago in August 1934, the world was deeply shocked to hear the news that in the city of Constantine in what was then the French dependency of Algeria, pogroms broke out, lasting for three days, on the day following the pogroms, the writer of this article, whose name was then Joseph Fisher, was sent to investigate the incidents on behalf of the "Committee of Jewish Delegations" (a body preceding the "Jewish Congress").

The report revealed the part played by the French Right in instigating the pogroms. It was exactly for this reason that the report was suppressed, since one to satisfy of the prominent members of the "Committee of Jewish Delegations" condemned it as anti-French. One of the two copies left is published here.

Leaders of Jewry during the Holocaust — Zev Levy

The writer reviews the anthology published by the Council of Jews from Germany dealing with the activities of the leaders of German Jewry in reply to Hannah Arendt's critique which places the blame for their destruction on the Jews themselves and their leadership. This reply, too, tends to exaggerate, by apologizing in certain respects when relating to the action of those leaders of the German Jewry.

Jup Westervil

Twenty years have passed since the death of Jup Westervil, a member of the Dutch underground movement who jeopardized his life for the sake of saving the lives of Jews. Passages from diaries, which were published in Holland after the war and dedicated to his memory and the memory of his comrades, are reproduced here.

The Munich Pact and Czechoslovakian Jewry in 1938 — Otto Dov Kulka.

The Munich Pact was not only an important event in the history of international affairs. It was also the first thrust in the direction of what was later to be called the Final Solution of the Jewish Question in Nazi-occupied Europe. Germany's prime condition to any form of Czechoslovakia's existence was the curtailment of Jewish influence and a policy of persecution in accordance with the Nuerenberg laws public opinion in Czechoslovakia soon complied with these demands; Jews, however, refused to give in. Although assimilationist circles —